

pouhých 11% a v roce 2100 bude na světě jen 7% Evropanů. S rozmachem Číny a Indie se rýsuje nové uspořádání světa. Ani USA v něm nebudou schopny uhájit svou pozici, již během 20. století uvykly, a budoucí vliv Evropy klesne ještě více – nezávisle na tom, jak bude státoprávně uspořádána.

Napoleonův pokus politicky ovládnout Evropu ztroskotál – stejně jako pokusy Hitlerovy a Stalinovy o jeden a půl století později. Kromě náboženství, demokracie a tržní ekonomiky neexistuje žádný jiný substrát evropské identity, který by mohl Evropu stmelovat do historicky nevyhnutelné státní jednoty. Bez ohledu na to, co se stane s eurem, Evropa nikdy netvořila jednotu a nikdy jednotnou nebude.

Konec 1. světové války přinesl rozpad obou nadnárodních států – Rakousko-Uherska a Osmanské říše. Zánik komunismu podnítl o sedmdesát let později tentýž vývoj v obou posledních evropských mnohonárodních státech – Jugoslávii a Sovětském svazu. Sarrazin

uvádí příklad Československa, které vzniklo na troskách Rakousko-Uherska, přežilo 2. světovou válku, ale nakonec na svou multietnicitu stejně doplatilo.

Uspořádání Evropy do národních států je podle Sarrazina nikoli anachronistickým pozůstatkem 19. století, ale strukturou formující se po dva tisíce let a živoucí realitou dneška. Doba mnohonárodnostních států v Evropě je minulostí. Tyto státy byly pocit'ovány především menšími národy jako jejich vězení a všechny zmizely v propadlišti dějin. Budoucnost Evropské unie proto příliš růžová není.

Evropa je v nebezpečí, že se zbaví jedné ze svých historicky největších výhod: mnohosti států, národů a společností, z níž prýští mnohost řešení, jež jsou impulzem pro individualitu a inovaci. Evropský federální stát je utopie a utopií ještě dlouho zůstane. Nepotřebujeme velké projekty zářné evropské budoucnosti. Klíčem k obnově Evropy jsou národní demokracie – z nich se znovu zrodí nová barevná Evropa.

IMPLEMENTACE KŘESŤANSKÝCH ZÁSAD DO EKONOMICKÉ TEORIE

Jiří Dobrylovský, Vysoká škola ekonomická v Praze

Jaroslav Vanek. Sjednocená teorie společenských systémů (radikální křesťanská analýza). Praha : KSLP - Česká společnost pro zaměstnanickou participaci, 2013. 181 stran. ISBN 978-80-260-3315-8.

Publikace *Sjednocená teorie společenských systémů* se zabývá problematikou vytvoření takových kritérií společensko-ekonomické optimality, pomocí kterých by bylo možné začlenit do současných zásad ekonomie hlavního proudu princip osobní zainteresovanosti veškerých subjektů, participujících na určitých ekonomických činnostech. V rámci ekonomické teorie se nesporně jedná o ojedinělý experiment, jemuž však dodává na závažnosti a významu skutečnost, že autor, dlouholetý

profesor Harvardské a Cornellovy univerzity, je jako jediný český ekonom řazen mezi sto nejvýznamnějších světových ekonomů po J. M. Keynesovi.

Kniha je rozdělena na úvod a čtyři základní části, které se podrobněji člení na 29 kapitol. V části **I. Teorie** (kapitoly 2–6) jsou položeny základy sjednocené teorie společenských systémů. V části **II. Náš neoptimální svět** (kapitoly 7–13) je na základě empirických aspektů pozornost věnována reálným společenským

systémům a kritice všech jejich nedostatků. Z těchto analýz pak vychází stěžejní část **III. Směrem k optimalitě** (kapitoly 14–25, celkem více než 50 % rozsahu knihy), ukazující, na jakých zásadách by bylo možné vytvořit systém ekonomické demokracie, optimální nejen v rámci systému jako celku, ale i v jeho částech.

Konečně část čtvrtá s názvem **IV. Duchovní, biblické a prorocké souvislosti**, sestávající ze čtyř kapitol (26–29), představuje autorovo zamyšlení nad duchovními aspekty existence současného lidstva. Přestože je tato část v porovnání se třemi předchozími co do délky nesouměřitelná (11 stran), autor jí připisuje velmi důležitý význam, v jehož rámci se v plném rozsahu naplňuje smysl podtitulu publikace *Radikální křesťanská analýza*.

Sociologicky zaměřený **úvod** a zároveň **kapitola 1** celé publikace je věnován polemice se stávajícím politickým uspořádáním v tzv. západních demokraciích a nástinu hypotetické kritériální funkce, jež by měla představovat ideální měřítko optimality ekonomických a politických procesů ve společnosti. Tzv. sjednocená teorie společenských systémů je zde představena ve své nejobecnější podobě.

V návazné **kapitole 2 (Struktura a míra osobní zainteresovanosti)** je provedena analýza míry zainteresovanosti každého člena společnosti na žádoucím fungování společenských struktur a podílu téhož člověka na řízení. Autor zde definuje koeficient D, udávající poměr míry participace a míry osobní zainteresovanosti. Hodnota D se může pohybovat od 0 (absolutní diktatura) do 1, kdy se každý člen společnosti na rozhodování podílí adekvátně ke své osobní zainteresovanosti. Autor tvrdí, že optimálním stavem je hodnota $D = 1$, která se však nikde ve světě nevyskytuje, a dokonce i v zemích považovaných za vysoce demokratické dochází k velkým rozporům mezi osobní zainteresovaností na fungování těch či oněch struktur a mírou podílení se na jejich řízení. V té samé kapitole 2 a v návazné **kapitole 3 (Participace a kvalita osobní zainteresovanosti)** formuluje J. Vanek dva základní zákony optimality společenských systémů, s nimiž pak pracuje v celém zbytku

publikace. První zákon se týká kvantitativních hledisek osobní zainteresovanosti, zatímco zákon druhý se zabývá hledisky kvalitativními.

V **kapitole 4 (Grafické znázornění souvislosti)** autor prostřednictvím tzv. saturnovského modelu ilustruje svou představu o uspořádání společenských systémů a za pomoci téhož modelu postihuje odlišnost mezi jednorozměrným světem, v němž žijeme, a ideálním světem vícerozměrným. Na základě toho se snaží formulovat vlastní pojetí optimality. Na rozdíl od optimality neoklasické, vycházející z konceptu „homo economicus“ a nabývající podoby rovnosti těch či oněch mezních veličin, klade ideální vícerozměrná optimalita důraz nejen na kvantitativní, nýbrž i na kvalitativní aspekty a bere v úvahu takové lidské postoje, jako jsou láska, city, duchovní potřeby atd.

V **kapitole 5 (Rozhodovací procesy a optimalita)** jsou definovány typy a dílčí kroky jednotlivých rozhodovacích procesů a konfrontovány s informační asymetrií, jež existuje všude ve světě, a vyhocené podoby nabývá zejména v politických aktivitách, jako jsou volební kampaně apod.

První část knihy završuje **kapitola 6 (Komunikace, společenská akce a optimalita)**, popisující alternativy společenského uspořádání a způsoby hledání optimálního stavu cestou mezilidské komunikace ve všech jejích rovinách. Vanek zde popisuje fenomén zákona džungle, jenž v chaotických podmínkách zákonitě vede k vítězství nejsilnějšího bezohledného individua, a staví jej do protikladu k tzv. „společenskému duchu“, kdy základní formou mezilidské komunikace je dialog. Za velmi nebezpečný jev je vydáváno mediální vytváření (televize, reklama atd.) jednotného společenského vědomí, vedoucího např. ve volebních kampaních k tomu, že „...kandidáti sami se chovají jako malí diktátoři, jednosměrně šířící informace, opřené o zkušenosti získané Goebbelsem, jen používají kupy peněz místo zbraní a koncentračních táborů. Místo střelení a zabíjení pak používají média“ (str. 31).

Druhá část knihy je jako celek věnována analýze negativních, převážně ekonomických

(ale nejen jich) jeví ve společnosti. Základní myšlenkou **kapitoly 7 (Náš neoptimální svět: Úvod)** je konstatování, že orientace na maximalizaci zisku, což je nejdůležitější firemní cíl v neoklasické ekonomii, nemá nic společného s blahobytem lidstva. Tuto myšlenku pak rozvíjejí i kapitoly následující.

V **kapitole 8 (Pracující muži a ženy a syndrom záporného znaménka)** je prvně formulován jev, který se následně prolíná, společně s oběma zákony optimality, celou knihou. Jedná se, jak je avizováno již v názvu kapitoly, o tzv. syndrom záporného znaménka (SZZ), jenž je jakýmsi důsledkem toho, že kapitalistický systém svým důrazem na maximalizaci zisku a s tím spojenou minimalizací nákladů, zejména pracovních, zákonitě způsobuje relativní a někdy i absolutní zhoršování blahobytu všech, kteří z pracovních důchodů žijí. A poněvadž takových lidí je většina a možnosti jejich přechodu k jinému zaměstnavateli jsou v důsledku velké nezaměstnanosti mizivé, vede to k neoptimálnímu stavu, ještě zhoršovanému nebezpečím degradace pracovní síly. Podle autora „jediný způsob, jak může zaměstnanec kompenzovat takové ztráty, je vrhnout se na pracovní trh, považovat se za méně než lidskou bytost, za produkční faktor, zabývající se hledáním jiného pracovního místa nebo vyhrožováním... Tomu ekonomové říkají efektivní a racionální chování, které vede k povýšení těch, kteří se stanou co nejvíce prodejnými »podlidmi«, a současně ubližuje a handicapuje ty, kteří se takto chovat odmítají“ (str. 39).

Spotřeba v moderních kapitalistických společenských systémech představuje obsahovou náplň **kapitoly 9**. Autor zde polemizuje s tezí, že soudobý trh je trhem zákazníka, a ukazuje na zhoubný vliv všudypřítomné reklamy, jež lidi v kapitalismu snižuje na „podlidi s vymytým mozkiem“ (str. 43). Neváhá dokonce tvrdit, že pokud bude současný stav neoptimality pokračovat a dále se prohlubovat, potom „jako lidstvo patrně skončíme“ (str. 45).

Obžaloba vůči stávajícímu kapitalismu se v neztenčené míře týká i otázek vzdělanosti, jimiž se zabývá **kapitola 10 (Vzdělání a pro-**

dukce lidského kapitálu v kapitalistických společenských systémech). Všeobecný úpadek vzdělanosti v zemích s tržně-demokratickým kapitalismem prý není jen nějakým dílčím a v budoucnu překonatelným přehmatem, nýbrž systémovým nedostatkem, který je představitelem kapitálu záměrně generován s cílem vytvořit z lidí nekritické a nezralé osobnosti s „maximalizací spotřeby, preferencí pít piva, fotbalu a pochybnou hudbou“ (str. 55), neboť takoví nemyslíci voliči jsou pro systém nejméně nebezpeční a jako nositelé konzumerismu naopak vysoce přínosní. Ve stejném duchu pokračuje i **kapitola 11 (Základní vady kapitalistického formování lidského vědomí a jejich interakce)**, věnovaná problematice osobnostní výchovy. Pro společnost optimální vlastnosti (čest, soucit, ohleduplnost, altruismus atd.) jsou v kapitalismu podle autora zcela samovolně eliminovány a do popředí se prosazují jejich pravé opaky, neboť toto vše prý přináší úspěch v byznysu, politice a právu.

Zbývající dvě **kapitoly 12 a 13** druhé části publikace (**Ekologie a dlouhodobý vývoj: Syndrom tří tisíc let a Trhy zboží a služeb a externality**) se v převážné většině zabývají problematikou vzniku a umělého vytváření závislosti spotřebitelů, a to nejen u „tradičních“ komodit, jako jsou tabák, alkohol nebo drogy, ale pod intenzivním vlivem reklamy též závislosti zcela nových u komodit nezpochybnitelně užitečných. Autor zde jako příklad uvádí osobní automobily a spotřební elektroniku a svůj výklad završuje informací, že na Harvardské lékařské fakultě byla otevřena klinika pro léčbu závislosti na internetu.

Do dvanácti kapitol rozčleněná třetí část knihy sestává ze tří relativně samostatných bloků. První z nich, představovaný **kapitoly 14 až 20 (Obecně o participativním společenském systému a systému ekonomické demokracie – Konkrétní formy demokratického podniku: Právní forma, organizační struktura a odměňování – Podpůrná struktura, instituce a nástroje – Participativní společenský systém a systém vzdělávání – Optimalita a ekonomické plánování – Výkonnost opti-**

málního systému ekonomické demokracie ve větším detailu – Ekonomická demokracie a Rakouská ekonomická škola, je pokusem o vytvoření vlastní teoretické koncepce, jež by mohla být životaschopnou alternativou vůči stávající ekonomii hlavního proudu. Autor na str. 103 prezentuje komplikovanou tabulku, hodnotící relace mezi jednotlivými formami ekonomicko-politického uspořádání a dvanácti znaky ekonomické výkonnosti a dochází k (vcelku očekávanému, avšak ne zcela přesvědčivě argumentovanému) závěru, že optimálním systémem by byla tzv. ekonomická demokracie, což je systém, v němž je odstraněn v současném kapitalismu obsažený konflikt mezi mírou zainteresovanosti (vysokou u zaměstnanců, nízkou u vlastníků rozptýleného akciového portfolia) a mírou participace na řízení (s poměry přesně opačnými).

Následující dvě kapitoly 21 a 22 (**Makroekonomická politika vyspělých ekonomických systémů, zvláště USA a Makroekonomická politika: Chudé a rovníkové ekonomické systémy**) představují druhý blok části III. a popisují odlišný ekonomický vývoj bohatých zemí Západu a chudých nerozvinutých zemí tzv. Jihu. Autor zde dokazuje nerealnost ekonomického povznesení Jihu jako celku (což nevyklučuje možnost vzestupu jednotlivých zemí či regionů) na úroveň vyspělých západních států a ve zbývajících třech kapitolách 23, 24 a 25 třetí části (**Schéma středně pokročilé technologie a způsob života založený na obnovitelné energii – Struktura, decentralizace a společenská optimalita – Systémy, ekologie, prostorové rozmístění a doprava**) se pokouší v intencích své ekonomické demokracie navrhnout alternativní cestu pro rozvojové země. Tato autorem předkládaná koncepce alternativního společensko-ekonomického rozvoje Jihu na základě tzv. středně pokročilých technologií je snad nejvíce diskutabilní pasáží z celé publikace.

Poslední, čtvrtá část knihy, obsahuje kapitoly 29–29 (**Základní teze – Úvodní pozorování – Podstata Otcovy promluvy v souvislosti se sjednocenou teorií společenských systémů – Prvky optima v duchovní sféře**). Autor se

v nich zabývá otázkami duchovní osobní zainteresovanosti a závěry, k nimž v této pasáži dochází, se snaží osvědčovat na základě citátů z Bible. Podstatou uvedených závěrů je autorův hluboký humanismus spojený s křesťanskou vírou, kterou se však nesnaží nikomu vnucovat. J. Vanek v této souvislosti nabízí koncepci Boha Stvořitele jako hypotézu, o jejíž pravdivosti se dříve či později všichni přesvědčí, a proto je možné veškeré spekulace na toto téma odsunout „třeba až do doby, než nastane jejich poslední hodina“ (str. 170).

Závěrem je možné konstatovat, že netradiční publikace Jaroslava Vanka výrazně vyčnívá ze záplavy jednostranně orientovaných odborných ekonomických, potažmo společenskovedních studií a plně odpovídá svému podtitulu *Radikální křesťanská analýza*. Jistěže s tím nemusí každý souhlasit, avšak i pro ateisticky orientované odborníky je užitečné se s autorovými myšlenkami blíže seznámit – třeba už jen kvůli poznání, že existují i alternativní pohledy na ekonomickou teorii, než jaké nabízí ekonomie hlavního proudu, a že jejich zastánci jsou i ekonomičtí vědci té nejvyšší úrovně.

Zde je ovšem nutné zdůraznit, že úvahy, kterými J. Vanek operuje, nejsou v zásadě ničím novým a převratným, poněvadž s podobnými závěry se můžeme setkat v řadě společenskovedních prací od širokého spektra autorů. To, co činí z knihy *Sjednocená teorie společenských systémů* výjimečný fenomén, je osudové vyznění takto prezentovaného hodnocení. Autor na mnoha místech bez zábran používá formulace typu „cesta do pekel“ apod., a jak je z celkového vyznění jasné (zřetelně to podtrhuje obsah IV. části publikace), nejedná se jen o jakousi výrazovou hyperbolu, nýbrž o vážně míněné varování, adresované doslova za pět minut dvanáct lidstvu v kritické fázi jeho historického vývoje. A to je pravděpodobně tím nejvýznamnějším přínosem Vanekovy knihy, poněvadž složitou situaci současného lidstva, nacházejícího se na křižovatce nejen ekonomické či politické, ale i ekologické, kulturní, náboženské atd., sotva může někdo zpochybňovat.